

communicative, analytical, built on individual words and pairs of words and therefore requires improvement. Proposed options to strengthen communicative orientation of the current system of exercises of the existing textbooks.

Key words: *professional communicative competence, training, exercises. Types of speech activities, didactic material, communicative direction.*

Рекомендовано до друку.

Д-р пед. наук, проф. С.А. Литвиненко.

Одержано редакцією 28.02.2017 р.

УДК: [378. 147: 375. 011. 3 - 051]: 005. 336. 2

С.В. ГРОЗАН

КОМПЕТЕНТІСНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Резюме. У статті обґрунтована необхідність формування дослідницької компетентності вчителя в умовах сучасної освіти. Автор розглядає різні методологічні підходи до визначення сутності та змісту поняття дослідницька компетентність. Визначено систему принципів, які покладено в основу компетентнісної моделі професійного розвитку педагога. Як механізм контролю та оцінки процесу формування дослідницької компетентності і рівня професійного розвитку педагога розроблено критерії та показники, що дозволяють визначити емоційно-ціннісне ставлення вчителя до педагогічної діяльності, сформованість теоретичних знань, необхідних для здійснення дослідницької діяльності.

Розроблено структуру компетентнісної моделі професійного розвитку педагога, яка складається з теоретичного, процесуального та оцінного блоків.

Ключові слова: дослідницька компетентність, професійний розвиток, освітнє середовище, модель, критерії та показники.

Нова парадигма освіти, якою є компетентнісний підхід, надає сьогодні широкі можливості для формування та розвитку професійної компетентності студентів під час їхнього навчання у вищому навчальному закладі. Водночас система вищої професійної освіти має забезпечити майбутніх педагогів ефективним інструментарієм для професійного зростання та адаптації в змінюваних соціально-економічних умовах, а саме, формуванням науково-дослідницької компетентності студентів. Майбутні педагоги мають швидко реагувати на зміни економічної ситуації, приймати науково обґрунтовані, оптимальні рішення, віднаходити потрібну інформацію, постійно вдосконалювати свій професійний рівень шляхом самоосвіти.

Із впровадженням Болонського процесу в країнах Західної і Центральної Європи активізувався інтерес до компетентнісного підходу у вищій професійній освіті. Принципової важливості набувають теоретичні висновки науковців (В. Байденко, Н. Бібік, Н. Кузьміна, В. Луговий, М. Князьян, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський) щодо сутності й характеру ключових компетентностей, однією із яких є науково-дослідницька. Окремі аспекти формування науково-дослідницької компетентності в контексті студентської науково-дослідної роботи розглядали відомі вітчизняні вчені А. Алексюк, Н. Дем'яненко, І. Зязюн, В. Майборода, М. Князьян. Внесок у дослідження цієї проблеми також зробили науковці І. Ковальова, О. Крушельницька, Я. Пономарьова, В. Сластьонін, О. Тихомирова, які розробляли та впроваджували технології розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців засобами науково-дослідницької роботи.

Загальною тенденцією для цих досліджень є розкриття сутності та структури науково-дослідницької діяльності студентів, яка є підґрунтям формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців. Разом з тим, залишаються недостатньо вивченими і потребують спеціальних досліджень концептуальні основи компетентнісної моделі професійного розвитку педагога на основі формування його дослідницької компетентності.

Теоретико-методологічним підґрунтям вирішення означеної проблеми є концепції компетентнісного підходу (В. Болотов, Т. Боровікова, О. Вишнякова, С. Воронцов, О. Грішина, І. Зимня, Е. Коган, О. Лебедев, Н. Тализіна, І. Фрумін, А. Хуторської, Р. Шакурова, Т. Шамова та ін.); ідеї дослідницької компетентності (Б. Ананьєв, Т. Боровікова, В. Введенський, Н. Кузьміна, А. Маркова, І. Ніконорова, М. Рибаків, С. Осіпова, А. Хуторської, В. Шадріков та ін.); проблема дослідницької діяльності вчителя (С. Вершловський, В. Загвязинський, В. Краєвський, О. Новіков, М. Поташник, В. Сластьонін, М. Скаткін, І. Чечель та ін.)

Метою статті є обґрунтування необхідності формування дослідницької компетентності вчителя в умовах сучасної освіти та розгляді різних методологічних підходів до сутності та змісту поняття дослідницька компетентність.

Будуючи компетентнісну модель професійного розвитку педагога ми спиралися на системний, особистісно-орієнтований, ціннісно-діяльнісний та компетентнісний підходи до педагогічної діяльності.

Системний підхід дозволяє визначити структурні елементи моделі, здійснити їхній аналіз, виділити стійкі зовнішні і внутрішні зв'язки, визначити систему принципів, розкрити зміст та обґрунтувати вибір методичного забезпечення процесу професійного розвитку педагога [4, 25].

Особистісно-орієнтований підхід визнає унікальність особистості, її інтелектуальну і моральну свободу; розглядає діяльність як основний засіб і вирішальну умову розвитку особистості, враховуючи те, що саме в діяльності людина проявляється як суб'єкт свого розвитку; визначає формування діяльності особистості

як цілісний психологічний процес, що включає в себе потребу, мотив, мету, дії та операції, умови, засоби і результат тощо [6, 84].

Ціннісно-діяльнісний підхід формує активну позицію суб'єкта педагогічної діяльності і перехід його на новий рівень професійного, морального розвитку й самосвідомості. Т.В. Боровікова зазначає, що компетентність формується в діяльності й завжди виявляється за умови ціннісного ставлення до діяльності, особистісної зацікавленості. У зв'язку з цим досягається високий професійний результат [2, 25].

Одним з найбільш значущих показників конкурентоспроможного викладача є компетентнісний підхід, що забезпечує формування його професійного розвитку. Згідно компетентнісного підходу, дослідницька компетентність це детермінанта успішної діяльності фахівця, обсяг його знань і умінь, поєднання досвіду й особистісних якостей, тобто всіх тих потенційних можливостей, які важливі для досягнення високого результату професійної діяльності та конкурентоспроможності на ринку праці [1, 17].

Виявлені теоретичні підходи визначають пріоритетні напрями професійного розвитку педагога. Основу і новизну компетентнісної моделі професійного розвитку педагога становить система принципів, побудована як результат теоретико-методологічного аналізу, що дозволив інтерпретувати ідеї сучасної теорії педагогіки стосовно до процесу формування дослідницької компетентності вчителя.

Принцип єдності особистісного і професійного розвитку педагога передбачає, що розвиток навичок дослідницької діяльності відбувається паралельно з розвитком професійної сфери вчителя, торкаючись його особистісних цінностей, установки та способів мислення.

Згідно принципу відкритості та варіативності, професійне середовище має забезпечувати ефективний розвиток дослідницької компетентності вчителя за допомогою комплексу організаційно-педагогічних, науково-методичних умов, нормативно-правової, інформаційної бази, що дозволяють педагогу робити вибір.

Принцип безперервності обумовлює зростання освітнього потенціалу особистості педагога протягом усього життя у відповідності з динамічно змінюваними потребами освітнього середовища. При цьому опора робиться на самоосвіту, творче зростання особистості вчителя, самоактуалізацію власних цінностей та творчого потенціалу в професійній діяльності.

Принцип наступності, послідовності і систематичності педагогічного процесу, спрямований на закріплення раніше засвоєних знань, умінь, навичок, набутих особистісних якостей, їхнього послідовного розвитку та вдосконалення. На нашу думку, механізмом, що формує дослідницьку компетентність вчителя, виступає процес послідовного коригування засвоєних знань на основі аналізу різних педагогічних концепцій, узагальнення передового педагогічного досвіду та порівняння зі своїм індивідуальним досвідом.

Принцип свідомості й активності передбачає, що педагогічна діяльність має носити пошуковий, дослідницький характер, що базується на створенні проблемних ситуацій, вихід з яких вчитель знаходить на основі власної активної дослідницької позиції.

Виявлені принципи сприятимуть здійсненню ефективного процесу формування дослідницької компетентності педагогів та їхнього професійного розвитку.

Аналіз існуючих у педагогічній науці підходів до трактування поняття «дослідницька компетентність» довів, що дослідницька компетентність являє собою сукупність якостей особистості; передбачає володіння дослідницькими знаннями, вміннями, навичками; передбачає готовність і мотивацію до здійснення дослідницької діяльності й впровадження результатів досліджень у свою роботу.

Виходячи з вищевикладеного, дослідницька компетентність вчителя, на наш погляд, представляє собою якісну характеристику особистості педагога, яка виявляється в усвідомленій готовності вчителя здійснювати активну дослідницьку діяльність, і обумовлена знанневим, ціннісно-особистісним та перетворювальним компонентами, а також прагненням до саморозвитку і вдосконалення в професійній діяльності.

Знанневий компонент представлений сукупністю теоретичних й методологічних знань, які необхідні педагогу, щоб ставити й вирішувати дослідницькі завдання у своїй професійній діяльності. Передбачає вміння працювати з першоджерелами, довідковою літературою, систематизувати матеріал, вибирати методи й способи практичної діяльності.

Особистісно-ціннісний компонент передбачає особисту мотивацію, зацікавленість й ціннісне ставлення до професійної діяльності. Даний компонент обумовлює пізнавальну активність педагога, здатність до подолання когнітивних труднощів, самостійність у процесі дослідження тощо.

Перетворювальний компонент характеризується виявленням та формулюванням проблеми, цілепокладанням та плануванням дослідження, забезпечує свідомий перехід від абстрактномодельного подання рішення завдань до результату і від самого результату до опису конкретних дій для досягнення поставленої мети.

Формування дослідницької компетентності це поетапний, планомірний процес, який передбачає якісне перетворення всіх її змістовних компонентів поступово. Тому нами були виокремлені наступні етапи формування дослідницької компетентності вчителя: пізнавальний (осмислення), мотиваційно-ціннісний (усвідомлення) та практичний (дослідження).

Пізнавальний етап (осмислення) передбачає отримання знань щодо передових педагогічних ідей, основних аспектах правового регулювання сфери освіти; цілі, завдання, зміст, нові форми, методи й засоби навчання та виховання учнів. Формою пізнання вчителя на даному етапі є судження-думка, яка стверджує або заперечує що-небудь про предмети, процеси або явища.

Головним завданням мотиваційно-ціннісного етапу (усвідомлення) є прийняття вчителем ціннісної установки на розвиток дослідницької компетентності як особистісно значущої мети. Передбачувані

результатом проходження даного етапу стає формування внутрішньої готовності й стійкого мотиву здійснення дослідницької діяльності.

Необхідною умовою професійного середовища на даному етапі є створення проблемних ситуацій, які потребують від педагога активізації процесу розвитку дослідницьких навичок.

Практичний етап (дослідження) передбачає самостійне включення вчителя в науково-педагогічне дослідження, на основі наявних теоретичних знань й сформованих мотиваційно-ціннісних установок. Основною формою пізнання вчителя на даному етапі є заключення (висновок) – уявний зв'язок декількох суджень й виокремлення з них нового судження. На даному етапі відбувається впровадження в педагогічну практику результатів дослідження. При цьому результатами дослідницької активності стають не тільки зміни педагогічної дійсності на основі застосування нових форм, методів навчання й виховання, але й внутрішньоособистісні зміни педагога, формування індивідуального стилю професійної діяльності. Реалізація дослідницької діяльності дозволяє вчителю засвоїти вміння, які формують його дослідницьку компетентність.

Як механізм контролю та оцінки процесу формування дослідницької компетентності і рівня професійного розвитку педагога нами розроблені критерії, що дозволяють визначити емоційно-ціннісне ставлення вчителя до педагогічної діяльності, сформованість теоретичних знань, необхідних для здійснення дослідницької діяльності, технологічну готовність та рефлексивну поведінку.

1. Когнітивний критерій. Як показники виступають знання психолого-педагогічних, теоретичних та практичних основ предметної царини освіти та освіти в цілому, а також вимог, які висуваються до сучасного вчителя. Інструментарієм слугують тестування, анкетування, вивчення та узагальнення досвіду, спостереження тощо.
2. Ціннісний критерій. Показниками є ціннісне відношення до професії; готовність до вияву власної ініціативи та подальшого професійного зростання. Інструментарієм є тестування, опитування (анкетування, бесіда), експеримент.
3. Діяльнісний критерій. Показниками слугують вміння бачити труднощі у своїй діяльності та окреслювати шляхи їхнього подолання; володіння мовленнєвою культурою та методами науково-педагогічного дослідження; результативність діяльності вчителя. Як інструментарій виступає вивчення продуктів діяльності педагога; проектні та дослідницькі роботи вчителів; анкетування, бесіда тощо.

Згідно В.С. Ільїна модель повинна будуватися структурно, відображати ступінь цілісності процесу або явища та надавати опис умов й засобів протікання процесу [5, 58]. На цій підставі ми розробили структуру компетентнісної моделі професійного розвитку педагога, яка складається з наступних блоків.

Теоретичний блок розкриває зміст і напрями формування дослідницької компетентності вчителя; містить теоретичні підходи, які визначають стратегію професійного розвитку вчителя, систему принципів, що відповідають сучасній парадигмі освіти та виступають як нормативні вимоги для підвищення професіоналізму педагогічної діяльності, а також знаннєвий і особистісно-ціннісний принципи; перетворює компоненти дослідницької компетентності вчителя.

Процесуальний блок передбачає поетапну організацію процесу формування дослідницької компетентності вчителя, підбір певних умов і засобів, що забезпечують успішність і результативність даного процесу.

Оцінний блок визначає ефективність функціонування запропонованої моделі, пов'язаний з розробкою критеріїв, показників та інструментарію оцінки сформованості дослідницької компетентності.

Таким чином, представлена в дослідженні компетентнісна модель професійного розвитку педагога дозволить організувати й здійснити процес формування дослідницької компетентності вчителя в умовах освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байденко В.І. Компетенції в професійній освіті (До освоєння компетентнісного підходу) / В.І. Байденко // Вища освіта в Україні. – 2004. – № 11. – С. 17-22.
2. Боровикова Т.В. Развитие профессиональной компетенции руководителей образовательных учреждений в системе муниципального управления образованием / Т.В. Боровикова // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – Челябинск: ЧГПУ. – 2010. – №5. – С. 20-28.
3. Голубь Л.А. Через исследовательскую деятельность – к качеству образовательного результата / Л.А. Голубь // Традиции и инновации в образовании. – 2006. – № 2. – С. 9-13.
4. Єлькіна О.Ю. Теоретична модель підготовки майбутнього вчителя до формування продуктивного досвіду молодших школярів / О.Ю. Єлькіна // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2007. – Вып. 7. – С. 23-27.
5. Ільїн В.С. Формування особистості школяра / В.С. Ільїн. – К., 1984. – 143 с.
6. Общая и профессиональная педагогика: учеб. пособ. для студентов лед. вузов / под ред. В.Д. Симоненко. – М.: Вентана-Граф, 2009. – 368 с.

С.В. ГРОЗАН. КОМПЕТЕНТНОСТНАЯ МОДЕЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

Резюме. В статье обоснована необходимость формирования исследовательской компетентности учителя в условиях современного образования. Автор рассматривает различные методологические подходы к определению сущности и содержания понятия исследовательская компетентность. Определена система принципов, которые положены в основу компетентностной модели профессионального развития педагога. В качестве механизма

контроля и оценки процесса формирования исследовательской компетентности и уровня профессионального развития педагога разработаны критерии и показатели, позволяющие определить эмоционально-ценностное отношение учителя к педагогической деятельности, сформированность теоретических знаний, необходимых для осуществления исследовательской деятельности.

Разработана структура компетентностной модели профессионального развития педагога, которая состоит из теоретического, процессуального и оценочного блоков.

Ключевые слова: исследовательская компетентность, профессиональное развитие, образовательная среда, модель, критерии и показатели.

S.V. GROSAN. COMPETENCE MODEL OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS

The summary. The article defines the necessity of formation of research competence of teachers in modern education. The author considers different methodological approaches to determination of essence and maintenance of concept of research competence. The author also establishes the system of principles which forms the basis of a competence model of professional development of teachers. As a mechanism for monitoring and evaluation of the process of formation of research competence and level of professional development of teachers the scholar develops criteria and indicators to define the emotional-valuable relation of the teacher to pedagogical activity, formation of theoretical knowledge required for the implementation of research activities.

The structure of the competence model of professional development of teachers consists of theoretical, procedural and evaluative blocks.

Key words: research competence, professional development, educational environment, model, criteria and indicators.

Рекомендовано до друку.
Канд. пед. наук, проф. М.С. Янцур.
Одержано редакцією 21.02.2017 р.

УДК: 373. 3. 016: 81' 367. 5 (08)

Н.О. ГЕТМАНЧУК

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Резюме. У статті розглядаються можливості компетентнісного підходу до вивчення синтаксичного матеріалу у вищому навчальному закладі з метою формування гармонійної мовно-мовленнєвої особистості майбутнього вчителя початкових класів, проаналізовані підходи науковців до проблем компетентісно орієнтованого підходу у навчанні мови, наведені приклади вправ, які, на думку автора, сприятимуть реалізації завдань підготовки педагога-професіонала.

Ключові слова: компетентнісний підхід, мовна компетенція, мовленнєва компетенція, комунікативна компетенція, розвиток мовно-мовленнєвої особистості, синтаксичні одиниці.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна школа, в тому числі вища, має стати не просто школою знань, а школою компетентності. Тому філологічна освіта майбутніх учителів, безумовно, повинна бути компетентісно орієнтованою.

У XXI столітті підхід до навчання мови визначається як основною функцією самої мови – бути найважливішим засобом спілкування, пізнання і впливу, так і замовленням суспільства – сформуванню гармонійно розвинену і соціально активну особистість, якій притаманна справжня культура спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності, особистість, яка володіє засобами самовираження рідною мовою, вміє вести бесіду, точно і аргументовано висловлювати свої думки, дотримуватись мовних норм і правил мовленнєвої поведінки.

Більшість сучасних студентів-першокурсників мають недостатній рівень мовленнєво-комунікативних умінь: небагатий словниковий запас, уживання русизмів, діалектизмів, жаргонізмів, слів-паразитів; одноманітність синтаксичних конструкцій; невміння логічно й грамотно висловлювати власні думки і будувати зв'язні висловлювання відповідно до заданої комунікативної ситуації. Студенти слабо аргументують і відстоюють власну думку, аналізують і редагують чуже і власне мовлення; психологічно не підготовлені до публічних виступів [6, 131]. Тому питання компетентісно орієнтованого навчання ще довго залишатиметься актуальним для філологічної підготовки майбутніх учителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість розуміння суті мовно-мовленнєвої компетенції для вироблення стратегії викладання української мови підкреслюють багато науковців, зокрема А. Загнітко, О. Селіванова, Н. Шумарова, Ф. Бацевич, А. Богуш, М. Вашуленко, І. Гудзик, М. Пентиліук та інші.

А. Загнітко розглядає мовну компетенцію як сукупність знань та уявлень про закони мови, про її синтаксичну будову, лексичний запас, фонетико-фонологічний устрій, про закони функціонування її одиниць і побудову мовлення певною мовою [2, 135]. О. Селіванова вважає мовну компетенцію потенційним знанням мови,